УДК: 378:378/937:372.22
DOI 10.33514/BK-1694-7711-2023-1(2)-33-38

Ажибаева А.Ж., Көчөралиева Б.А., Нурадилова М.Н.
Талас мамлекетик университети, педагогика кафедрасы, педагогика илимдеринин доктору, профессор,
Талас мамлекетик университети, педагогика кафедрасы, окутуучу,
Талас мамлекетик университети, педагогика кафедрасы, магистрант
Ажибаева А.Ж., Кочоралиева Б.А., Нурадилова М.Н.
Таласский государственный университет, кафедра педагогики, доктор педагогических наук, профессор,
Таласский государственный университет, кафедра педагогики, преподаватель,
Таласский государственный университет, кафедра педагогики, магистрант
Azhibayeva A.Zh., Kochuralieva B. A., Nuradilova M.N.
Talas State University, Department of Pedagogy, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor,
Talas State University, Department of Pedagogy, Teacher,
Talas State University, Department of Pedagogy, Undergraduate

ООЗЕКИ МЕТОДДОРДУ КОЛДОНУУДА ЭМГЕККЕ ОКУТУУДАГЫ САБАКТАРДА ПЕДАГОГИКАЛЫК ИШМЕРДҮҮЛҮК
ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ НА УРОКАХ ТРУДОВОГО ОБУЧЕНИЯ С ИСПОЛЬЗОВАНИЕМ СЛОВЕСНЫХ МЕТОДОВ
PEDAGOGICAL ACTIVITY IN THE LESSONS OF LABOR TRAINING WITH THE USE OF ORAL METHODS

Кыскача мүнөздөмө. Бул макалада оозеки методдорду колдонууда эмгекке окутуудагы сабактарда педагогикалык ишмердүүлүгү каралат. Окутуунун оозеки ыкмалары жана алардын башталгыч мектептин окуу процессинде колдонулушу берилет. Баланы окутууда, тарбиялоодо жана жалпы билим берүүчү мектептин баштапкы баскычында окуучулардын сабакта жана сабактан тышкаркы иш-аракеттери аркылуу ишке ашырылат деп берилген. Эмгек ишмердүүлүгүн калыптандыруунун негизинде окуучулардын инсандык сапаттарын тарбиялоосу каралган. Мугалимдин баяндоосу материалдарды, жабдууларды, графикалык куралдарды көрсөтүү менен коштолору берилген.

Аннотация. В этой статье дана педагогическая деятельность на уроках трудового обучения с использованием словесных методов. Даны словесные методы обучения и их применение в процессе обучения в начальной школе. На начальном этапе образования обучение, воспитание и образование ребенка осуществляется посредством непрерывной и внеклассной деятельности учащихся. На основе формирования трудовой деятельности предусмотрено обучение учащихся начальной школы. Рассказ учителя сопровождается демонстрацией материалов, оборудования и графических инструментов.

Abstract. This article discusses pedagogical activity in the lessons of labor training using oral methods. Oral teaching methods and their application in the learning process in primary school are given. It is provided that the education, upbringing and education of a child at the initial stage of education in a comprehensive school is carried out through the regular and extracurricular activities of students. On the basis of the formation of labor activity, the education of personal qualities of

students is provided. The teacher's story is accompanied by a demonstration of materials, equipment, and graphic tools.

Негизги сөздөр: оозеки методдор, эмгекке окутуу, педагогикалык ишмердүүлүк, башталгыч класс, окутуу, тарбиялоо.

Ключевые слова: словесные методы, трудовое обучение, педагогическая работа, начальная школа, образование, воспитание.

Keywords: oral methods, labor training, pedagogical activity,primary school, education, upbringing.

Үзгүлтүксүз билим берүү системасында башталгыч мектептин мааниси билим берүүдө анын үзгүлтүксүздүгү менен биринчи кезекте, баланын инсандык калыптанышында жана өнүгүшүндө туруктуу, кайталангыс баалуулугу менен аныкталат. Ушуга байланыштуу баштапкы баскычтын негизги функциясы окуучулардын интеллектуалдык, эмоционалдык, коммуникативдик даярдыгын курчап турган дүйнө менен активдүү өз ара аракеттенүүгө калыптандыруу болуп саналат.

Эмгекке окутуу - баланы окутуунун, тарбиялоонун жана өнүктүрүүнүн милдеттүү шарты жана курамдык бөлүгү жана жалпы билим берүүчү мектептин баштапкы баскычында окуучулардын сабакта жана сабактан тышкаркы иш-аракеттери аркылуу ишке ашырылат. Эмгекке окутуунун максаты - эмгек ишмердүүлүгүн калыптандыруунун негизинде окуучулардын инсандык сапаттарын тарбиялоо. Бул максат төмөнкү милдеттерди шарттайт:

- сенсордук жана акыл-эс жөндөмдөрүн өнүктүрүү, адеп-ахлактык, эстетикалык тарбиялоо;
- окуучулардын жүрүм-турумун тарбиялоо, шыктарын жана кызыкчылыктарын калыптандыруу;
- окуучуларда ар кандай материалдарды көркөм иштетүү, конструкциялоо жана моделдөө, эмгектин жөнөкөй куралдары менен иштөө боюнча практикалык көндүмдөрдү калыптандыруу;
- өз чыгармачылыгын, техникалык ой жүгүртүү элементтерин өнүктүрүү;
- эмгектик иш-аракеттерди пландаштыруу көндүмдөрүн максаттуу жана системалуу калыптандыруу, өзүнүн жана башкалардын эмгегине баа берүүнү өз алдынча жана өз ара контролдоо, өзүн-өзү тейлөө ж.б. [5].

Маалымат булактары менен аныкталган окутуу методдору үч негизги түрдү камтыйт: оозеки, демонстрациялык жана практикалык методдор.

Оозеки ыкмалар.

Эмгекке окутуу практикасында эң кеңири таралганы аңгеме, баарлашуу, инструктаж сыяктуу оозеки методдор болуп саналат.

Оозеки ыкмалар кыска жана так болушу менен мүнөздөлөт. Ишти даярдоодо мугалим жумуш ордун кантип рационалдуу уюштурууну түшүндүрөт; пландаштырууда – чиймени кантип түзүү жана иштин ырааттуулугун аныктоо; түшүндүрүү процессинде мугалим материалдардын максаты, рационалдуу эмгек иш-аракеттери, ыкмалары жаңы техникалык терминдер менен тааныштырат [5]. Инструктаж окутуу ыкмасы катары да, сабакта колдонулган оозеки методдордун жыйындысы катары каралышы мүмкүн. Окутуу ыкмасы катары окуучулардын практикалык иш-аракеттерин жөнгө салуу боюнча түшүндүрүү, эмгек иш-аракеттеринин ыкмасы катары түшүнүлөт. Киришүү инструкциясы конкреттүү эмгек тапшырмасын коюуну, мүнөздөөнү, эмгек ыкмаларын аткаруу эрежелерин түшүндүрүүнү

жана өзүн-өзү көзөмөлдөөнү камтыйт. Учурдагы инструкция кетирилген каталарды түшүндүрүүнү, туура эмес иштөөнүн себептерин аныктоону жана туура ыкмаларды түшүндүрүүнү камтыйт. Жыйынтыктоочу инструктаж иштерди талдоону, иште кетирилген каталарды мүнөздөөнү жана окуучулардын ишин баалоону камтыйт [5].

Аңгеме мугалим тарабынан негизинен жаңы билимди берүү үчүн колдонулат. Ал кыска жана так, техникалык деталдарды баяндоо менен айкалыштырышы керек. Аңгеме индуктивдүү, дедуктивдүү принциптерге негизделиши мүмкүн. Биринчи учурда, мугалим балдарды техниканын жана өндүрүштүн конкреттүү объектилери менен тааныштырат жана бара – бара жалпылоого өтөт; экинчисинде, окуучуларды жалпы түшүнүктөр менен тааныштырат, андан кийин конкреттүү мисалдар менен көрсөтөт; үчүнчүсүндө, башталгыч мектеп окуучуларын объектилерди түшүнүүгө алып келет. Башталгыч класстарда мугалимдин айтуусу, эреже катары, окуучулар мурда алган билимдерге таянат, балдардын белгилүү объектилер жөнүндө түшүнүктөрүн системалаштырат, билимди практикада колдонууга үйрөтөт. Эмгек сабагында мугалимдин баяндоосуна өтө аз убакыт бөлүнөт, ошондуктан анын мазмуну өтө кыска болушу керек, сабактын максатына жана практикалык эмгек милдетине так ылайык келиши керек. Мугалимдин баяндоосу материалдарды, жабдууларды, графикалык куралдарды көрсөтүү менен коштолот. Жаңы терминдерди колдонууда мугалим аларды так айтып, доскага жазышы керек. Аңгеме төмөнкү дидактикалык талаптарга жооп бериши керек: логикалык жактан ырааттуу, так, далилдүү, башталгыч класстын окуучулары үчүн жеткиликтүү болуусу керек [5].

Маектешүүнүн максаты - жаңы билимге ээ болуу жана аны мугалим менен окуучулардын оозеки аркылуу бекемдөө болот. Ал балдардын ой жүгүртүүсүн активдештирүүгө өбөлгө түзөт: мугалимдин жетекчилиги астында балдар окуу материалын түшүнүшөт, талкуулашат, теориялык материал менен практиканын ортосунда байланыш түзүшөт. Баарлашуу сабактын ар кандай этаптарында колдонулушу мүмкүн. Сабактын башында өткөрүлгөн маектешүү балдарга мурунку сабактар менен байланыш түзүүгө, жумушка керектүү материалдарды аныктоого, эмгек процессинин ырааттуулугун көрсөтүүгө жардам берет. Эвристикалык баарлашуу өзгөчө баалуу болуусу керек, ал мүмкүн болушунча окуучулардын ой жүгүртүүсүн активдештирүү, мүмкүн болгон окуу маселелерин өз алдынча чечүү. Ангеме сыяктуу эле, баарлашуу табигый объектилерди жана алардын сүрөттөрүн көрсөтүү менен коштолсо, ынандырарлык болот. Практикалык иштин жүрүшүндө учурдагы аңгемелешүүнү өткөрүү зарылдыгы келип чыгышы мүмкүн, анда мугалим конкреттүү суроолорду коюу жана аларга жооп берүү жолу менен эмгек процесси жөнүндө кошумча маалыматтарды берет. Практикалык иш аяктагандан кийин көбүнчө жыйынтыктоочу маек өткөрүлөт, анын негизги максаты – окуучулардын иштерин талкуулоого тартуу, алардын ишинин натыйжаларына сын көз менен мамиле кылууга үйрөтүү. Өткөрүлгөн маектер билим берүү, тарбиялоо маанисине ээ болот.

Демонстрациялык методдор окуучулардын конкреттүү предметтерди жана алардын образдарын түздөн-түз кабылдоосун камсыз кылуу менен окуу визуалдык принцибин ишке ашырат. Демонстрация ыкмалары баланын сезүү жана ой жүгүртүү процесстерин активдештирип, окуу материалын өздөштүрүүнү жеңилдетет. Белгиленгендей, мугалимдин карамагында болгон көрсөтмө куралдарды эки топко бөлүүгө болот: табигый жана визуалдык. Натуралдык куралдар материалдарды, даяр буюмдардын үлгүлөрүн камтыйт, сүрөттөөлөргө столдун макеттери, моделдери, фотосүрөттөр, чиймелер, диаграммалар,

технологиялык карталар ж.б. ар бир конкреттүү учурда мугалим сабак үчүн эң оптималдуу көрсөтмө куралдарды тандайт [5].

Демонстрациялык куралдарды колдонуунун болжолдуу тизмеси

Таблица 1.

Программа боюнча иштердин түрлөрү	Куралдар
1. Балдарды материалдар менен тааныштыруу: кагаз, картон, кездеме, ар кандай материалдар.	Материалдарды таратуу топтомдору.
2.Табигый материалдарды колдонуу жөнүндө маалыматтарды балдарга билдирүү.	Технологиялык каражаттар. Кино тасмалар. Сүрөттөр.
3.Материалдардын касиеттерин тажрыйба жүрүшүндө изилдөө.	Таблицалар.
4. Материалдарды иштетүү ыкмаларын үйрөнүү: инструменттер, приборлор, иштөө ыкмалары менен таанышуу. Программада каралган буюмдарды даярдоо.	Куралдар. Технологиялык таблицалар. Эмгек маданияты боюнча таблицалар. Технологиялык карталар.
5. Эмгек сабактарында жана сабактан тышкаркы убакта практикалык көндүмдөрдү бекемдөө.	Буюмдардын үлгүлөрү. Технологиялык карталар. Үйдө жасалган (куралдар) нерселер.

Ар бир окуу куралы, өзү жасаган куралдар (нерселер), окуу – тарбиялык милдеттерге жооп бериши керек, окуучулардын жаш өзгөчөлүктөрүнө ылайык келиши керек. Окуу куралдары окуучуларга эң жалпы жана мүнөздүү нерселерди табууга жардам бериши керек. Алар так, кыска, ынанымдуу болуусу зарыл. Мугалим демонстрациясын түшүндүрмө менен айкалыштырат. Мисалы, 3-класста конверт жасоодо мугалим окуучуларга бир конвертти жасап көрсөтөт. Конверттерди жасоодо балдар конверттердин капталдарынын жана тилкелеринин санын белгилешет. Мугалим бүктөлгөн конвертти жогорку сол бурчуна бекем кысып, карандаш менен белгилөөнү сунуш кылат. Мугалим балдарды сызгыч менен текшерип, оңдоолорду киргизүүгө чакырат. Мугалим конвертти жабыштыруу үчүн эмне кылуу керек деп сурайт? (Үч кошумча бүктөм сызыгы тартылышы керек). Кагаз тегиз бүгүлүшү үчүн, кайчынын учтуу учу менен бүктөө керек. Тилкелер ийилген капталдарын үстүнөн жаап турат. Айрым окуучулардын тилкелери капталдарына жабышпайт. Өлчөмдөрдү дагы бир жолу текшерип, так эместиктерди жоюу керек. Жармаштыруу операциясы акыркы болуп саналат. Мугалим көрсөтүп жатып, чиймеде ар бир сызыктын өз максаты бар экенин көрсөтөт: контурлар катуу калың сызык менен, өлчөмдөр – жука үзгүлтүксүз сызык менен, эки чекиттүү бүктөм – штрихпункттуу сызык менен белгиленет, өлчөмдөрү миллиметр менен көрсөтүлөт. Мугалим дагы бир жолу конверттерди жабыштырып, белгилеринин тактыгын текшерүүнү сунуштайт. Мугалимдин сөзү менен

натуралдык предметтердин демонстрацияларынын айкалышы окутууну кыйла жеткиликтүү кылат, балдардын эмгекке болгон тапшырмасына кызыгуусун жана алардын чыгармачылык демилгесин ойготот. Буюмдун үлгүсүнө активдүү байкоо жүргүзүүнүн натыйжасында балдар өздөрү ишти эмнеден баштоону, кайсы элементтерден курууну, кандай материалдарды даярдоону, кандай ыкмалар менен технологиялык операцияларды жүргүзүүнү аныкташат [5].

Эвристикалык баарлашуулар менен айкалышкан демонстрациялар эмгекке окутуу сабактарында өзгөчө пайдалуу. Мындай учурда байкоо жүргүзүү процессинде балдар эмгек процессин жүргүзүүнүн рационалдуу жолдорун өз алдынча издөөгө түрткү алышат.

Эмгек ишмердүүлүгүн уюштурууда, коопсуздук техникасын изилдөөдө таблицалар кеңири колдонулат. Айрым учурларда мугалим таблицаларды иллюстрация катары колдонсо, кээ бирлеринде көрсөтмө катары колдонот. Мисалы, кагаз ийилүү процесстерин көрсөткөн таблицалар иштөө ыкмаларын түшүндүрүүдө иллюстрация катары, ал эми практикалык иш учурунда көрсөтмө катары колдонулат. Кээ бир темалар боюнча, эмгекке окутуу сабактарында окуучуларга белгилүү бир тема боюнча бир катар сүрөттөрдү көрсөтүү зарыл болуп саналат.

Класста даяр сүрөттөрдү көрсөтүү менен бирге мугалим бардык талаптарды так сактоо менен доскадагы сүрөттөрдүн чиймелерин, эскиздерин аткарышы керек.

Практикалык методдор.

Эмгекке окутуу сабактарында окуучулар жалпы эмгек көндүмдөргө ээ болушат: жумуш ордун жабдуу, белгилөө, иштеп чыгуу, өлчөө, чогултуу, жасалгалоо иштерин жүзөгө ашыруу, өзүн өзү контролдоо. Чеберчилик - бул иш жүзүндө колдонулган билим. Билгичтик окуучунун туура иш ыкмаларын тандоо менен берилген иш-аракеттерди аң-сезимдүү аткаруусун билдирет. Билимдердин жөндөмдүүлүккө айланышы үчүн кошумча инструктаждарды жана сабактарды өткөрүү зарыл. Көндүмдөрдү окутуу процессинде бала башкалардын тажрыйбасын, мисалы, мугалимдин тажрыйбасын кабыл алат, бирок бул учурда негизги роль окуучунун жеке тажрыйбасына таандык [5]. Көндүмдөрдү үйрөтүүдө майда элементтерге бөлүнөт – эмгек ыкмалары жана иш-аракеттери. Окутуунун биринчи этабында ар бир эмгек иш-аракетин окуучу жай темп менен жүргүзөт, ар бир элемент кылдаттык менен жасалат. Маанилүү жана өздөштүрүлгөн эмгек иш-аракеттери акырындык менен эмгек ыкмаларына бириктирилет, бул өз кезегинде атайын көнүгүүлөр процессинде андан ары өркүндөтүүнү талап кылат. Эмгек техникасы акырындык менен эмгек көндүмдөрүнө бириктирилет. Көндүмдөр баланын автоматташтырылган иш-аракетин түшүнгөн чеберчиликтин баштапкы баскычы катары каралат. Бирок, кыйла татаал көндүмдөргө практикаланган көндүмдөрдүн элементтери кириши мүмкүн. Жөндөмдүүлүк дайыма эмгек иш-аракеттерин автоматтык эмес, аң-сезимдүү аткаруу менен байланыштуу экендиги менен чеберчиликтен айырмаланат. Башталгыч класстарда мугалим автоматташтырылган көндүмдөрдүн деңгээлине жеткирүү максатын койбойт, графикалык маалыматты иштетүү жана иштин эң жөнөкөй инструменттерин өздөштүрүү боюнча эң жөнөкөй аракеттери каралат. Ошондуктан, эмгекке окутууда сабактадын негизги басымы - бул балдардын эмгек көндүмдөрүн калыптандыруу болуп саналат [5]. Эмгекке даярдоодо башталгыч класстардын окуучуларынын үч негизги жөндөм топтору түзүлөт. Биринчи топко көндүмдөр кирет: өлчөө, эсептөө, графикалык, технологиялык; экинчисине – жалпы эмгек көндүмдөрү: уюштуруучулук, конструктордук, диагностикалык, оператордук; үчүнчүсүнө –

атайын эмгек көндүмдөрү: кагаз, картон, кездеме, ар кандай материалдарды иштетүү, жыйноо ж.б. [5].

Ошентип, көндүмдөрдү калыптандыруу ар дайым окуучулардын практикалык иш-аракеттери менен байланыштуу болот.

Колдонулган адабияттар:

1. Конышева Н.М. Формирование мировоззрения учащихся в курсе предмета трудового обучения. Начальная школа №7 1996

2.Костенков П.П. Трудовое воспитание как педагогический процесс 1968.

3. Лернер И.Я. , Скаткин М.Н. О методах обучения .М., 1973

4. Маслов С.И. Оборудования уроков трудового обучения. Начальная школа. №9, 1990 С.51.

5. Рожиев Я.А. Методика трудового обучения с практикумом в учебных мастерских. М., 1989

6. Савенкова А.И. Аппликация из бумаги. Нач.школа №7 1987 С.51

УДК 37.04

DOI 10.33514/BK-1694-7711-2023-1(2)-38-46

Байбородова Людмила Васильевна, Лушникова Татьяна Вячеславовна

К. Д. Ушинский атындагы Ярославль мамлекеттик педагогикалык университети, окуу технологиялары кафедрасы, педагогика илимдеринин доктору, профессор, ORCID 0000-0002-9004-9785,

Дмитриевская орто мектеби, Даниловский району, информатика мугалими, Ярославль облусу, ORCID: 0000-0003-3056-3675

Байбородова Людмила Васильевна, Лушникова Татьяна Вячеславовна

Ярославский государственный педагогический университет им. К. Д. Ушинского, кафедра педагогических технологий, доктор педагогических наук, профессор, ORCID 0000-0002-9004-9785,

Дмитриевская средняя школа Даниловского района, учитель информатики Ярославская область,ORCID: 0000-0003-3056-3675

Bayborodova Lyudmila Vasilievna, Lushnikova Tatyana Vyacheslavovna

Yaroslavl State Pedagogical University named after. K. D. Ushinsky, Department of Educational Technologies, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, ORCID 0000-0002-9004-9785,

Dmitrievskaya secondary school, Danilovsky district, computer science teacher, Yaroslavl region, ORCID: 0000-0003-3056-3675

АЙЫЛДЫК МЕКТЕП ОКУУЧУЛАРЫНА КОШУМЧА БИЛИМ БЕРҮҮНҮН ЖЕТКИЛИКТҮҮЛҮГҮНҮН СОЦИАЛДЫК-ЭКОНОМИКАЛЫК ФАКТОРЛОРУ

СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКИЕ ФАКТОРЫ ДОСТУПНОСТИ ДОПОЛНИТЕЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ СЕЛЬСКИХ ШКОЛЬНИКОВ